

(AUTO)DEMASCĂRILE NOMENCLATURII COMUNISTE

Mircea STĂNESCU

Andrei Șiperco (editor), *Confesiunile elitei comuniste. România 1944–1965: Rivalități. represiuni. Crime... Arhiva Alexandru Șiperco*, București, INST, 2015–2016, vol. I–II, 452 + 448 p.

Din anii 1970 și până în 1990 (ba chiar și după, căci întrevederea cu Ida Felix este datată 1994), Alexandru Șiperco a realizat circa 350 de discuții neoficiale, majoritar cu foști ilegaliști, dar și lideri ai partidelor „burgheze” ori un fost director al SSI, pe care le-a stenografiat.

Demersul nu este singular în țările comuniste din Est, dacă ar fi să indicăm aici lucrarea Terezăi Torańska . Lucrarea autorului – și el unul dintre „ei” (nume de ilegalist: „Titu”) – se distinge însă nu doar prin cantitate, ci prin rolul major jucat de unii dintre interlocutori și, mai ales, prin aceea că înregistrează în mod fiabil maniera în care foștii ilegaliști evaluează acțiunile proprii și ale tovarășilor lor în chiar perioada comunistă (spre deosebire de interviurile cu foști membri ai aparatului comunist publicate după 1989, între care se disting cele ale Laviniei Betea).

Ne aflăm deci în fața unei lucrări surprinzătoare, neașteptate, unice, importante, am spune majoră, care verosimil nu va mai fi urmată de o alta, căci dacă producțiile de acest tip nu au apărut până acum, nici nu mai sunt de așteptat. Din nefericire, cele trei volume publicate până în prezent, din cele șapte proiectate (înțelegem că cel de-al treilea tocmai a ieșit de sub tipar), nu au beneficiat, din câte știm, de nici o recenzie, deși prelucrarea istorică a informațiilor conținute a început, chiar și timid. Totodată, ar fi util să ne întrebăm asupra resorturilor unei asemenea tăceri.

Iată o parte dintre personajele cu care se întreține Șiperco: Gheorghe Apostol (împreună cu Nicolae Ceaușescu, „copil” al lui Gheorghiu–Dej), Cristina Luca (Bianca Marcusohn) / Boico (șefa Direcției Culturale și Tipărituri pentru Străinătate a MAE condus de Ana Pauker), Traian Borcescu (fost director al SSI), Silviu Brucan / Saul Brucăr (fost membru al Comisiei Financiare a Partidului condusă de Remus Koffler), Avram Bunaciu (apărător al comuniștilor în ilegalitate, ministru al Justiției după înlăturarea lui Pătrășcanu, în 1948 și prim-adjunct al Anei Pauker la MAE, în 1949–1952), Mihai Burcă (fost „brigadist”, șeful Direcției Generale Politice a MAI,

apoi funcții similare în Armata Populară), Butyka Francisc (șeful Anchetelor Securității după înlăturarea lui Mișu Dulgheru, în 1952), Ion Crișan / Harry Glasser (adjunctul lui Gavril Birtaş la conducerea Direcției a III-a a Securității – Contrainformații Penitenciare și Miliție, care coordona Securitatea închisorilor și lagărelor și se ocupa cu smulgerea „demascărilor” deținuților), Alexandru Drăghici (ministru de interne după înlăturarea lui Teohari Georgescu, în 1952), Mișu Dulgheru / Dulberger (până în 1952 șeful Anchetelor Securității), Demeter Alexandru (șeful Cadrelor MAI), Ida Felix și Elvira Gaisinschi (anchetatoare la Comisia de Control a partidului), Mihail Florescu (fost „brigadist” și combatant în Rezistența Franceză).

Regăsim în acest discuții vorbe de duh precum cea din 1945 a hâtrului Petre Pandrea (apărător al comuniștilor în ilegalitate și cumnat al lui Lucrețiu Pătrășcanu), când se ducea pe jos, împreună cu Ion Crișan, la prima recepție oficială a noii burghezii roșii sosită în limuzine: Țsta e profitariatul, mă! (II, p. 165).

În continuare, vom reda unele dintre informațiile furnizate de interviuri, pentru a exemplifica relevanța lor pentru analiza istorică.

Calificative

În întrevăderea cu Cristina Luca / Boico (sora Herminei Marcusohn și cumnata lui Leonte Tismăneanu / Tsiminețki), fosta cekistă a FTP–MOI (francitiori și partizani, mână de lucru imigrată din Rezistența Franceză comunistă) face caracterizări membrilor grupărilor adverse din nomenclatură, de unde se poate deduce relativ ușor care era dinamica grupurilor – și aceasta pentru a vorbi într-un limbaj neutru, ca să nu le spunem de-a dreptul „bande”:

Petru Groza – uns cu toate alifiile;

Ida [Felix] [șefa Cadrelor de la Externe] – o lepră, promova pe cei care se culcau cu ea;

Emil Bodnăraș – un „mafioso”, o oroare;

Alexandru Moghioroș – extrem de slugarnic cu [Vasile] Luca;

Mihail Burcă – un oportunist gata să execute orice;

[Lucian] Stupineanu [șeful SSI] – odios;

[Eduard] Mezincescu – un păcătos, un fanatic;

Florica [Mezincescu] – o figură sinistră în minister [de Externe];

[George] Macovescu – cu maniere burgheze, „louvoyantes”, alunecătoare, ambigue;

Grișa [Grigore] Naum [șef de direcție în Securitate] – capabil de orice;

Constantin Pârvulescu [șeful Comisiei de Control, Securitatea partidului] – a condus ca un dobitoc;

[Saul] Schnapp [unul dintre liderii Comitetului Democrat Evreiesc] – deosebit de meschin;

Teodor Rudenko – [caustic] rămânem cu oameni ca Rudenko;

Ivanka Rudenko – înaltă, pretențioasă, rea.

Și despre doi francezi:

Aurore Thorez – trăia cu Eugen Fried;

Dominique Desanti – o aventurieră.

În tot acest marasm, o rază de speranță – hai, două!

Prima: Pantiușa [Gheorghe Pintilie, șeful Securității – n. n.] a fost aripa noastră protectoare.

A doua: Anuța [Toma, soția lui Pintilie – n. n.] a simțit. Foarte deșteaptă, foarte diplomată și [cu] intuiție. Ea l-a iubit și ca bărbat pe Gheorghiu [Dej – n. n.] și s-a lăsat convinsă să-l informeze [despre] ce se întâmplă cu Ana [Pauker – n. n.]: că vine Teohari [Georgescu – n. n.] și discută, că trece [Vasile – n. n.] Luca – de aici a apărut fracționismul. (I, pp. 179–189)

Ca într-un joc al oglinzilor, și despre Cristina Luca există relatări de aceeași factură, precum a lui Ion Crișan, fost pretendent la mâna Licăi Gheorghiu, fiica lui Dej, mazilit odată cu Birtaş, în 1952:

Ce putoare! La Conferința de pace, Cristina trăia cu Grigore Preoteasa. Stătea pe ... [indescifrabil – n. ed.]. Ea a fost la post la Belgrad, în 1946–1947. O cultiva Serghei Niconov [șeful SSI comunizat, Securitatea externă – n. n.]. (II, p. 163)

Tovarăși

O anchetă oarecum anodină din 1948 (privea moartea unui muncitor, sic!) și care avea legătură cu Emilian Angheliu (fost ilegalist, fost șef al Confederației Generale a Muncii, la data respectivă ministru adjunct al Industriei Forestiere) dar nu îl viza, este transformată de Ida Felix, pe atunci anchetatoare la Comisia de Control (Securitatea partidului), în cap de investigare și acuzare. Motivul: cu acel prilej, Angheliu făcuse gafa de a aduce acuzații cuplului Liuba – Iosif Chișinevschi că dorea să pună mâna pe conducerea sindicatelor.

Pavel Apostol, cu care discutase deja situația, l-a sfătuit pe Angheliu să nu facă propuneri, ci doar să-i înmâneze Idei Felix dosarul cu documentele doveditoare.

Pe 15 august, el este anchetat la Comisie de: Constantin Pârvulescu, Iosif Rangheț, Alexandru Drăghici, Emil Popa (adjunctul lui Pârvulescu la Comisie) și Liuba Chișinevschi.

Șezătoarea a decurs astfel:

La citirea acestui pasaj, Liuba întrerupe: „Tu-ți mama ta de bandit [apelativul pentru dușman – n. n.], nu-ți era de ajuns numai Apostol? Și Chivu îți stătea în cale?” Eu: „Dacă nu-ți scot măselele, este pentru că, la plecare, un tovarăș m-a sfătuit să fiu calm!”

Pârvulescu: „Cum îndrăznesc să vorbesc așa într-o ședință de partid?” (I, p. 63)

Restul este și mai halucinant, dar nu-l vom mai povesti, căci această relatare despre înjurătură ca tehnică a puterii comuniste este suficientă.

Vintilă Vais (Weiss), simpatizant al PCdR în ilegalitate, după „eliberare” (23 august 1944) șef al Direcției de Pașapoarte din MAI, s-a pus și el cu cine nu trebuia:

Marin Jianu (adjunct al ministrului de Interne Teohari Georgescu, secretar general al MAI) și Alexandru Neacșu (șeful Cadrelor MAI).

Speriat de presiunile la care era supus ori justițiar naiv – în 1949–1950 când se petrec aceste fapte avea 29 de ani) – el îi reclamă pe oamenii grupării Jianu – Neacșu la conducerea partidului pentru afacerile pe care le făceau. La Comisia de Control discută cu Ion Vințe și Alexandru Drăghici (și prim-secretar de partid al Capitalei), care confirmă că acuzele erau întemeiate, însă Teohari, ai cărui oameni erau respectivii, s-a opus îndepărtării lor din funcții.

Mai mult, în iunie 1950 justițiarul nostru este arestat – ca și sora sa – și trimis direct la închisoarea Gherla, în „demascări“, unde trece, alături de „bandiți“, prin toate supliciile.

Am povestit istoria sa și rolul sinistru pe care l-a jucat ulterior în procesele „reeducării“ în vol. II din Istoria reeducării (Polirom, 2010) și în Procesele reeducării (Fundatia Culturală „Memoria“, 2008). Mai mult, i-am publicat producțiile documentare în vol. II din Documentele reeducării (Vicovia, 2018).

Aici vom reda relatarea lui Emilian Angheliu – de asemenea arestat și „ținut în păstrare socialistă“ (vorba fostului deținut politic Paul Dumitrescu) – despre tortura din „demascări“ care consta în consumarea fecalelor, și care se întemeiază pe discuția cu Vais.

Vais a fost instruit asupra conduitei adecvate sub tortură de Papken Keropian, un preot armean savant maltrat și el îngrozitor în „demascările“ de la Gherla, care îi spune:

„Fiule, nu încerca să te opui, privește gura mea, nu mai am dinți, nu mai am gingii, totul îmi este distrus, mi-au băgat cu forța pe gât, mi-au băgat un ciomag de lemn, l-au răsucit în gură și până la urmă am înghițit. Dă aerul afară, înghite fără aer, să nu-ți vină mirosul înapoi.“ „M-a învățat tehnica de a înghiți exact.“ (I, p. 88)

Maria Vais (Weiss) din București, sora lui Vintilă, de profesie funcționară, necăsătorită, „nu face politică“, „N’are activitate politică“, „N’a făcut politică“, a fost arestată pe 24 mai 1950 pentru că era sora fratelui său, arestat și el pe 28 iunie același an, dar întâi i-au luat sora, din motive de «teroare roșie». Pe 4 ianuarie 1951 a fost condamnată de Secția a II-a a Tribunalului Militar pentru Unitățile MAI la 15 ani de „muncă silnică“ pentru „crima de înaltă trădare“, sub acuza că „a dat informații Legației Franceze“. A fost deținută la închisorile Mislea și Văcărești (1951), Jilava (1952), din nou Mislea (1953 – 12 februarie 1955), Dumbrăveni (12 februarie 1955 – 23 octombrie 1955) și iarăși Mislea. În fine, a fost grațiată prin Decretul nr. 308/1956 al Prezidiului Marii Adunări Naționale și eliberată de la Jilava pe 16 iunie 1956 .

Pasiunea pentru mobilă

Episodul, care are loc la Belgrad, unde Ana Pauker se afla cu treabă, este evocat lapidar de Cristina Luca (Boico) și o are de asemenea protagonistă pe Ana Toma (zisă Anuța, pentru a nu se confunda cu Ana-Cea-Mare):

Într-o dimineață, în 1948, la Belgrad, Ana se plictisea, izolată: „Măi, fetelor (Anuța și Cristina), veniți aici, că vine un avion cu mobilă. Luați-l.“ (I, p. 184)

„Demascarea“

Emilian Angheliu povestește ce a auzit de la alții, trecând prin propriul filtru. În ansamblu, el rămâne în perimetrul „explicațiilor“ Securității: conducerea Mișcării Legionare, aflată în Occident, a transmis în închisori ordinul de începere a acțiunii, iar „legionarii“ (nume generic pentru toți deținuții politici) s-au bătut între ei, au pus mâna pe conducerea atelierelor de la Gherla, iar Securitatea și administrațiile închisorilor nu se amestecau în „demascări“.

Printre informațiile de detaliu comunicate de el – între care unele sunt reale (precum cele legate de Vintilă Vais și Papken Keropian), altele fantasmagorice (și nu ne vom pierde vremea cu ele) – se află una demnă de atenție, căci credibilă, și care atestă controlul operațiunii de la cel mai înalt nivel al partidului. Sursa este Ady Ladislau (zis Laci), la momentul petrecerii faptelor adjunct al Secției Administrativ–Politice a Comitetului Central al partidului (care se ocupa cu controlul „organelor“ de Securitate, Interne, Armată și Justiție):

Era în toamna 1951 sau 1952 [1952 – n. n.]. Drăghici + Ady [plus – n. ed.] reprezentantul Secretariatului, Ioșca [Chișinevschi – n. n.]. Gheorghiu [Dej – n. n.] îi cheamă pe toți trei (îmi povestește Ady). Gheorghiu întreabă, calm: „Cum stăm cu bandiții ...?“ I se răspunde că sunt închiși, făcuți inofensivi. „Dar cum e cu reeducarea?“ „Foarte bine, obținem și declarații de la cei reeducați.“ (I, pp. 88–89, subl. în text.)

Identități

Cristina Luca (Boico) relatează:

Se trimeau la școală [la Moscova, se înțelege din context – n. n.] români [originari din România – n. n.]. Raymond Guyot, care făcea școala împreună cu ei [membru al conducerii Internaționalei Comuniste de Tineret – n. n.]: „De ce nu sunteți patrioți? Fiindcă sunteți minoritari!“

Și remarca memorialistei noastre:

Eu pe români îi fac [consider – n. n.] minoritari. (I, p. 189)

Gheorghe Adorian (Adorjan), fost „brigadist“, fost combatant al FTP–MOI, apoi membru al aparatului politic al Internelor în România comunistă:

Când [Vasile – n. n.] Luca venea la Cluj, era totdeauna găzduit de [Alexandru] Iacob [Jákab – n. n.]. Nevasta lui gătea mâncăruri ungurești pentru Laci baci, îi dădea facturile la plecare, i-a trimis un porc la București – Laci baci în sus și în jos. (I, p. 33)

Istorie cu Arhivele Statului

Valeriu Bucicov, agent sovietic, specialist în „acțiuni umede“ (execuții, crime) și «câinele de pază» al lui Gheorghiu-Dej relatează:

Mă scot [de la Paza Demnitarilor – n. n.] în 1963 (eram adjunctul directorului general al Arhivelor), cunoșteam militarie bine. [...] / Mă cheamă [Nicolae – n. n.] Dinu, directorul general, și mă scoate la pensie (un „jucioac“) [în rusă: putoare – n. n.]. Indicația era să mă schimb de la MAI – Arhive, ca adjunct la „Pronosport“, unde aveam același salariu, dar mă scoate cu 1500 lei pensie. Întreb: „De ce mă scoateți?“ Drăghici a surâs.

Mă scoate în 1967, pe chestiunea Pătrășcanu ... De ce? De ce? Era ordin. Mă întreabă Ionel Gal, care era cu Răduică [în cadrul Comisiei Patilineț – Stoica – n. n.]. Mă cert cu el, Răduică m-a liniștit. (I, p. 325)

Dar cine era tovarășul Dinu? Propagandist, a lucrat ca locțiitor al șefului Direcției Politice din Trupele MAI (1957–1960), de unde a fost scos ca „necorespunzător“, apoi a fost trimis la o școală de ofițeri de Miliție până în 1961, când a fost transferat la Arhivele Statului – un «cimitir al elefanților» și «batalion disciplinar» pentru cadrele superioare din MAI.

Și aici a manifestat „lipsuri“, fiind considerat la fel de „necorespunzător“. Motivul găsit de cei de la Direcția Cadre a ministerului a fost că are o viață personală dezorganizată (era în divorț cu cea de-a doua soție și trăia cu o subordonată). În fine, în 1966 a fost scos încă o dată din funcție și trimis să lucreze la Penitenciare .

Soarta Anei Pauker

În 1952, după ce a fost „doborâtă“, în grupul lui Gheorghiu-Dej rămas la butoane (Biroul Politic) au apărut neînțelegeri cu privire la soarta ce-i revenea: a fost pusă în discuție judecarea și lichidarea fizică. Gheorghe Apostol, cel care relatează, nu ne spune și care au fost pozițiile.

Prin urmare, tovarășii au hotărât să ceară avizul lui Stalin. Au mers așadar la Moscova Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu unde s-au întreținut cu Stalin și acoliții săi: Mikoian, Malenkov, Beria, Molotov și Kaganovici.

Nu au luat un traducător, discuția a avut loc în rusă, iar cel care a comunicat a fost tovarășul Miron.

Scena este antologică, iar șeful suprem recognoscibil:

Stalin a ascultat întreaga poveste privind-o pe Ana și a conchis că, într-adevăr, Ana este o figură importantă a mișcării, dar a făcut parte din partidul comunist al U.R.S.S., iar când a plecat în România a devenit un activist al mișcării românești și este treaba internă a românilor.

Seara, el i-a invitat pe tovarășii români la masă, la dacea (vila) sa:

A băut multă vodcă și la urmă a spus: „Gheorghiu, eu m-am înșelat cu tine!“

Toți au înghețat.

„Cum adică, Iosif Vissarionovici?” „Am crezut că ești un proletar, dar în fond ești un mic burghez.” „De ce, Iosif Vissarionovici?” „Fiindcă eu, în locul tău, n-aș proceda cu Ana cum ai procedat [tu – n. n.], ci i-aș da una la mir!”

Și și-a lovit fruntea cu marginea pocalului pe care-l ținea-n mână – în sens de un glonț în frunte.

La care Miron intervine:

– Tovarășe Stalin, știți, Gheorghii Afanasievici [Dej – n. n.] este un sentimental!

Nimeni nu a reacționat. (I, p. 92)

Arizona dreamin’

Mai întâi, o relatare a lui Jean Coler / Haim Goldstein (ilegalist, „brigadist”, fost la Moscova în timpul războiului, parașutat în spatele frontului, în România, cu grupul de partizani sovietici „Carpați”, ulterior anchetator la Comisia Controlului de Partid), care îi are ca protagoniști pe Chivu Stoica (alter ego-ul lui Gheorghiu–Dej) și Constantin Doncea (și el ilegalist, „brigadist”, fost la Moscova în timpul războiului, epurat în 1958 împreună cu alți ilegaliști). Episodul, care pendulează între tragic și burlesc, se petrece în timpul Plenarei CC al partidului din aprilie 1968 consacrată reabilitărilor perioadei Gheorghiu–Dej, rezultat al investigațiilor Comisiei Patilineț–Stoica:

Chivu (despre Ghiță [Dej – n. n.]): „Am crezut în el ca în Dumnezeu. Eram prost!” Doncea: „Erai prost? Ești și vei rămâne prost! Rolul tău și al lui Ghiță, în 1933? Să vă spun eu! În timp ce Grivița vuia în grevă, tu și cu Ghiță ați fost arestați de Poliție într-o casă de curve, pe strada..., numărul... Spune că nu-i așa!”. (Chivu tace). (II, p. 146)

Apoi, o altă relatare a aceluiași Coler, de datat cel mai probabil în 1948, care îi are în centru pe Mircea Brătucu (director în Direcția Generală a Poliției) și Petre Mihăileanu / Leon Herșcovici (secretar general al Prefecturii Poliției Capitalei):

Împreună stabilesc planul lichidării Crucii de Piatră și a caselor de toleranță. Acțiunea trebuia să fie organizată noaptea, dintr-o dată, să cuprindă toate casele, ca să nu se sesizeze [nimeni – cuvânt tăiat; n. a.] cei în cauză și să nu se transfere dintr-un loc într-altul. Au venit cu planul la Teohari [Georgescu – n. n.]. S-a uitat pe plan. „Bine... Bine...” S-a oprit asupra unei case de pe Brezoianu, denumită „Arizona”. „Aici nu prea...” „Dar e un centru important...” „Parcă nu... Fiți atenți...” S-a cam bâlbâit Teohari. Brătucu și Mihăileanu au pus la bătaie 3000 de polițiști, au ocupat totul. Ei doi s-au dus la „Arizona”, să vadă ce o fi acolo, că Teohari era atât de circumspect. Au găsit aproape întreg Biroul Politic acolo, inclusiv Emil [Bodnăraș – n. n.]. A fost o lovitură teribilă. (II, pp. 146–147)

Se-nvârte roata

La sfârșitul lui 1952 Mișu Dulgheru, șeful Anchetelor Securității, este arestat (din motiv de grupare adversă: Ana Pauker) și trecut prin anchete unde, în urma maltratărilor, dantura îi este complet ruptă. Liberat după câțiva ani, Jean Coler îl

întâlnește la sfârșitul anilor 1950, cu prilejul unei manifestații de 1 Mai, timp în care fostul anchetator lucra la ICAB:

- Ce faci, nea Mișule?
- Bine, după cum vezi.
- Dar ce dantură frumoasă ai!
- Măcar de-ar fi a mea!
- Pe a ta ți-au scos-o ai tăi?
- Îhî.
- Și au procedat cum i-ai învăța tu?
- Ba bine că nu, încă și mai bine! (II, p. 145)

Sociopați

Cititorul se va întreba poate dacă în aceste relatări apar ceva reevaluări, regrete sau măcar vreo autocritică tovarășească. Nu este cazul.

Mai întâi, Alexandru Drăghici, cel care a patronat ruperea dinților lui Dulgheru:

În ceea ce privește regimul din închisori, cu privire la cei politici, Drăghici e categoric: „Dă-i în mama lor! Ei ce au făcut cu noi? Bandiții...” – cam în tonul ăsta s-a referit la Maniu, Argetoianu și ceilalți de la Sighet. Bandiți..., față de care n-are nici un fel de remușcări. (II, pp. 194–195)

Apoi, însuși Mișu Dulgheru:

Momentele pe care le-am trăit – 1944–1945 – au fost ceva grozav. Am lovit în legionari cu toată puterea. M-am scaldat în sânge legionar. Am lovit. Cine a aruncat [lucrat – n. n.] împotriva partidului, împotriva regimului, am lovit cu toată puterea. Am făcut, dar am fost cinstit. (II, p. 257)

Ne vom opri aici cu exemplele, dar nu vom încheia înainte de a ne manifesta grațierea față de autor – Alexandru Șiperco, „unul dintre ei”, care prin efortul și dăruirea studierii unei istorii complicate și-a făcut datoria față de „pământul românesc pe care s-a născut” (II, p. IV) – și a mulțumi colegial fiului său, istoricul Andrei Șiperco, pentru efortul de descifrare, editare și publicare a acestor prețioase „(auto)demascări”.